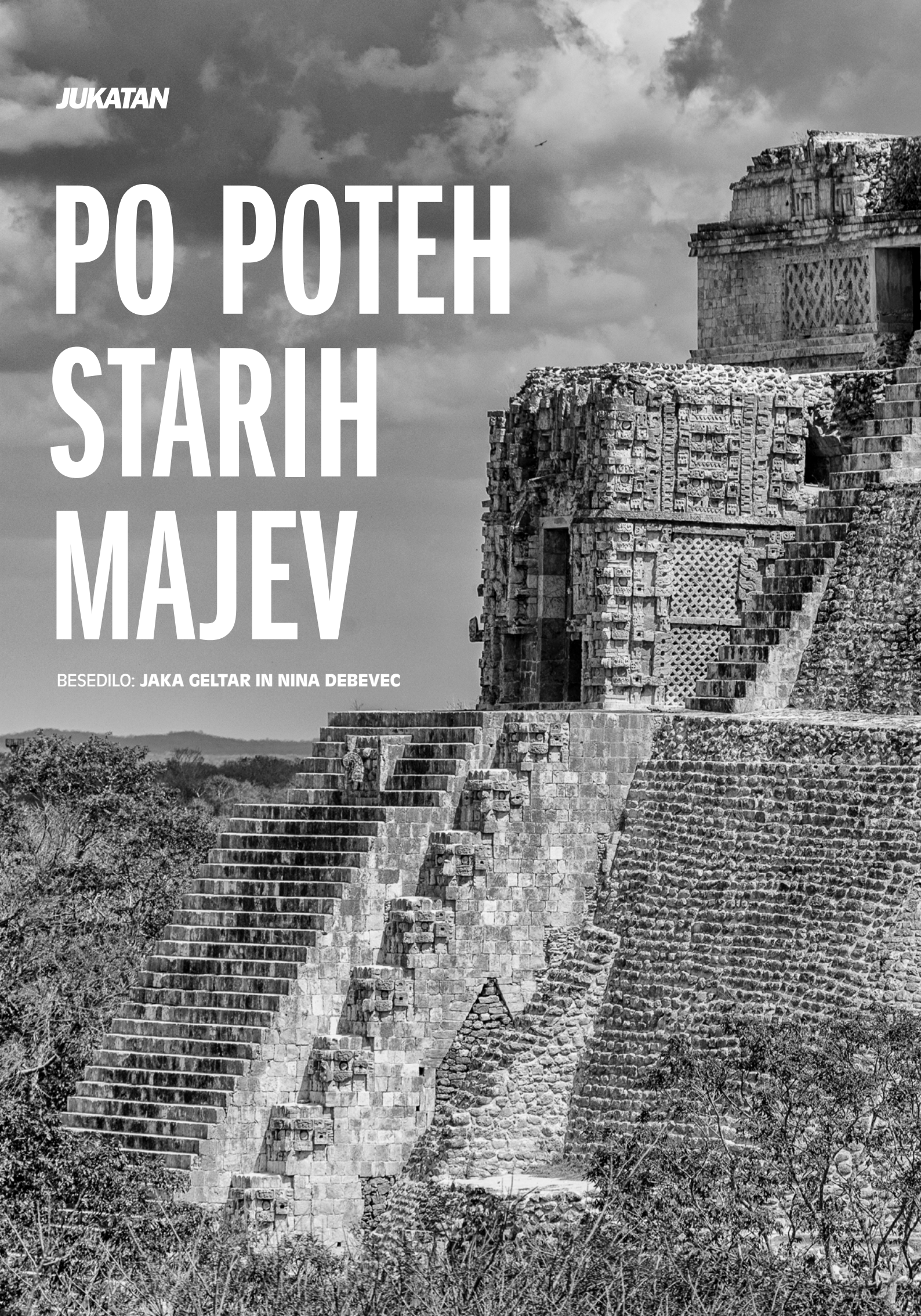

JUKATAN

PO POTEH STARIH MAJEV

BESEDILO: JAKA GELTAR IN NINA DEBEVEC

»Buenas tardes, señora! Necesito ayuda. Tengo una reservación en esta casa con la vecina. Ella es Nadia.« (Dober večer, gospa. Potrebujem pomoč. Imamo rezervacijo v tej hiši pri vaši sosedi Nadjji.)

Čeprav sem videl, da mi želi pomagati, me je soseda dolgo nezaupljivo gledala skozi rešetke skromnega domovanja. »Dobro se je začelo,« me je kluvalo. Kar nekajkrat sem moral sestaviti take in podobne stavke, da

sem pridobil zaupanje babice in njene vnukinje, ki sta se okrog enajste zvečer ravno odpravljali spat ali pa sta že spali in sem ju s svojo vztrajnostjo prebudil. To z mojim sicer intenzivnim mesecem učenja španščine brez

predznanja ni bila najlažja naloga, sploh po več kot 20 urah potovanja iz Evrope. »Lahko, prosim, uporabim vaš telefon? Tole je številka sosede. Imamo rezervacijo, pa je ne morem poklicati s svojega telefona.«

Motor avtomobila sem pustil teči, dveletni Svit za zdaj še spi, a se lahko vsak trenutek prebudi, česar si z Nino v tem trenutku res ne želiva. Po 12 urah poleta z nekajurno zamudo in večernim prevzemom

Morelosa, obalnega mesteca dobre pol ure vožnje južno od Cancuna, kjer smo na koncu preživeli kar pet od štirinajstih dni potovanja. Ves ta čas v naši soseski nismo videli niti enega turista, v mestecu pa jih je bilo ravno prav, da so uravnotežili vtis s cancunske »zone hoteliere« oz. hotelskega območja, kjer vsako leto zgradijo nekaj deset novih hotelskih kompleksov z zasebnimi plažami za razvajene in kredita polne Američane, vse bolj pa tudi turiste z drugih koncev sveta. Cancun je bil še pred petdesetimi leti svetlobna leta oddaljen od stalnega mesta na zemljevidu veleturističnih destinacij, danes pa se vanj stekajo množice sonca, koralnih grebenov, odlične hrane in karibskega vzdušja željnih turistov.

Kako nas je sploh zaneslo v ta konec sveta? Sprva smo se navduševali nad Kubo, a nam je kar Paypal preprečil nakup vozovnic, ko sem si iz »šparovca«, kamor si nakazujem del svojih prevajalskih plačil, premaknil denar za nakup na svoj osnovni račun. *Your account is temporarily suspended.* Vaš račun je začasno blokiran, se mi je izpisalo. Zakaj neki? Kot namen nakazila sem pač napisal »Cuba«. No, račun je ostal blokiran nekaj dni, dokler se niso vozovnice podražile in tako je prišla v igro Mehika. Univerzum res ve, kam moraš

iti. Predvsem pa veliko bolje od tebe ve, kdaj je pravi čas za to.

Xochitlilhuicatl, roža neba

Jukatan. Polotok, imenovan tudi falus Amerike, je med popotniki in predvsem počitnikarji zahodne poloble znan že dalj časa – vsaj njegov vzhodni, karibski del. Popotniki iz »osrednjega dela planeta« smo ga šele dobro začeli spoznavati, saj so potovanja v ta del sveta v lastni režiji v zadnjih letih postala bistveno ugodnejša.

Med pripravi sem kar nekaj časa namenil preučevanju ponudbe preštevilnih agencij za najem avtomobila. Ker so Jukatan leto pred nami obiskali naši družinski prijatelji, so mi svetovali lokalno agencijo Avant in res smo bili tudi mi zadovoljni z njo. Vsako leto naredimo kar nekaj evropskih kilometrov z našim starim dobrim kombijem VW T3, najema avta pa sva se z Nino lotila prvič. Na poti sva se zelo hitro prepričala, da je bila odločitev več kot odlična. Svit je pač tudi na drugem koncu sveta potreboval svoj dvourni popoldanski spanec, ki ga pogosto izkoristimo za vožnjo. Vse lepo in prav, razen temperatur sredi dneva, ki so se pogosto vzpele tja do 40 stopinj Celzija.

Še pomembnejši plus za najem avtomobila je dejstvo, da že po nekaj

avtomobila je bil za nami že dober dan in pol potovanja. Izkazalo se je, da je Nadia sicer domačinka, a živi in dela v Ciudadu de Mexico, zato oddajanje stanovanja vodi njena prijateljica. Ko sva jo s sosedo le priklicala, je sredi noči v nekaj minutah prišla in nam odprla vrata stanovanja: »Je vse v redu? Ste dolgo potovali? Iz Slovenije ste?«

Stanovanje smo našli prek Airbnb v povsem lokalni soseski Puerto

kilometrih vožnje iz sicer čudovitega, a s turisti natrpanega karibskega dela polotoka, ki je popolnoma zelen, skoraj povsem raven in brez površinskih voda, prideš v drug svet. V majevske vasi in kolonialna mesteca s prav posebnim utripom, kjer smo imeli zelo pogosto občutek, da smo tam edini nedomačini. Takšna je bila tudi vasica Santo Domingo na »stari« cesti proti Valladolidu, kjer smo se ustavili med vožnjo proti zahodnemu delu Jukatana. Pristno in umirjeno vaško življenje, stran od turističnih središč. Večina teh vasic je dobila ime povsem preprosto, recimo *Noj Ja*, kar pomeni vas ob vodi, sicer pa je tudi po prepisu v latinico jasno, da je majevski jezik iz povsem drugega sveta: *Xochitlil-huicatl*, kar po naše pomeni roža neba.

Neizprosni ležeči policaji

Med vožnjo po Jukatanu smo poleg pogostih nadzornih točk vojske in policije neprestano naletavali (dobesedno!) na *topes*, grbine na cesti, torej ležeče policaje, ki pa niso niti približno podobni evropskim. Povsod so, na mestnih in podeželskih cestah, in čez večino ne smeš peljati z več kot 20 kilometri na uro, sicer lahko hitro uničiš avto. Tako številni in tako ostri so, da se ti po nekaj dnevih previdne vožnje že zdi smrtno nevarno voziti hitreje kot sedemdeset na uro, saj nikoli ne veš, kdaj se bo kakšen prikazal za ovinkom. Tudi označeni so bolj po domače – tudi če tabla je, jo skoraj vedno opaziš, ko je že prepozno ... Zato večina sposojevalnic avtomobilov sploh ne ponuja zavarovanja za gume: vožnja po jukatanskih cestah je na lastno odgovornost!

Ko sva se z Nino spraševala, zakaj so Mehičani tako obsedeni s *topes*, nama je na misel prišlo, da bi lahko oteževali pobeg »kartelašem«, ki so tudi na Jukatanu, ki spada med najmirnejša območja sicer burne Mehike, po besedah domačinov še kako dejavni. Tega tujec sploh ne opazi, če se ravno ne znajde ob neprimernem trenutku na nepravem

mestu. Tako sva šele po vrnitvi domov izvedela, da je bilo v letu 2018 samo v Cancunu ubitih skoraj sto turistov, naključnih žrtev kartelskih spopadov.

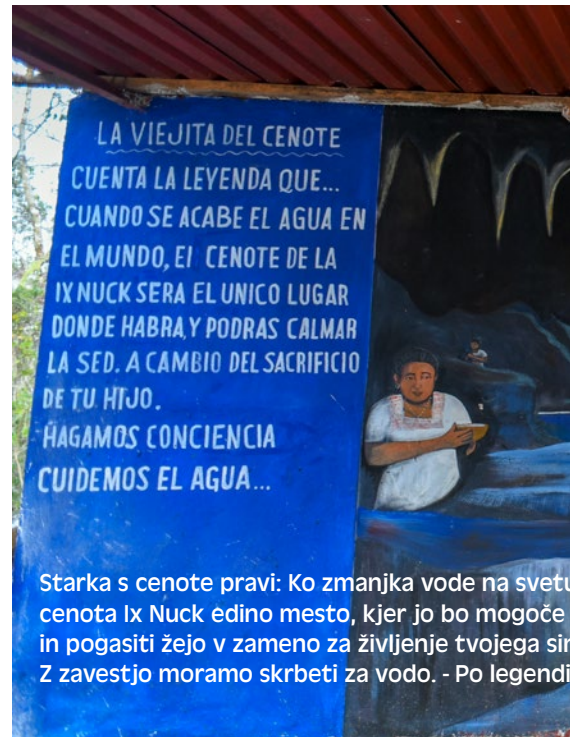
V dveh tednih smo v spremljavi pristne mehiške glasbe na lokalnem radiu *Que buena Tulsa* prevozili dobrih dva tisoč kilometrov jukatanskih ravninskih cest – večine pred dvema ali tremi desetletji sploh še ni bilo. Obalna avtocesta na severovzhodnem delu polotoka je bila namreč še pred 30 leti običajna dvopasovnica, a jo je bliskovitost turizma hitro spremenila. Prinesla pa je še marsikaj drugega.

Malo k'iin, dobro sonce

Kljub močnim vplivom turizma tako na karibski obali kot v starodavnih majevskih mestih majevska kultura še živi. V pogovorih s potomci starih Majev – na Jukatanu jih živi še več kot 600.000 (v Gvatemali pa več kot sedem milijonov!), v zlati klasični dobi (l. 300–900) pa se domneva, da jih je bilo okrog 15 milijonov – sva izvedela, da v bližnji prihodnosti želijo poleg španščine v šolah uvesti tudi jezik yucateco, ki je le ena od (posodobljenih) različic zelo razvejanega in nekaj tisočletij starega majevskega jezika. Jezik se povsem razlikuje od sodobnih (ne pozna denimo črk d, f, g, q, r, v in z), je pa, kot vsi staroselski, predvsem zelo praktičen. »*Jach ma'alob*« tako pomeni zelo dobro, v dobesednem prevodu zelo neslabo, vsakdanji pozdrav »*malo k'iin*« pa dobro sonce.

Velja, da je civilizacija starih Majev še najbolje preživela holokavst, ki je trajal dobra štiri stoletja, ko so Evropejci v Severni in Južni Ame-

Kljub močnim vplivom turizma tako na karibski obali kot v starodavnih majevskih mestih majevska kultura še živi.

Starka s cenote pravi: Ko zmanjka vode na svetu, cenota Ix Nuck edino mesto, kjer jo bo mogoče in pogasiti žejo v zameno za življenje tvojega sina. Z zavestjo moramo skrbeti za vodo. - Po legendi

riki pobili med 60 in 80 milijonov staroselcev. Dejansko je v tistem času izginilo kar 95 odstotkov majevskega prebivalstva, delež pa je podoben tudi pri drugih ameriških staroselskih civilizacijah oziroma plemenih. So bili poboji iz prve polovice 20. stoletja v Evropi res nekaj najhujšega, kar se je zgodilo v zgodovini človeštva oziroma držav?

A na obeh ameriških celinah ni šlo le za države, temveč celotne civilizacije, večtisočletne tradicije nam še danes nedoumljivega znanja in modrosti, ki pa jih je beli človek v zlatom zaslepljeni veri o lastni večvrednosti (z božjim blagoslovom) načrtno želel izbrisati z obličja tega planeta.

Maji pa sploh niso poznali takšnega vojskovanja oziroma bojevanja kot Evropejci. Spopade so napovedali vnaprej in nikoli brez razloga. Spopad je bil ritual, pogosto bolj dejanje časti kot želja po zasledbi ozemlja ali ciljnega pobijanja nasprotnikovih vojščakov, zato je v »vojnah« redko umrlo več kot nekaj ljudi. No, evropskim zavojevalcem je v dobri polovici 16. stoletja samo v osrednji Mehiki uspelo pobiti skoraj 21 milijonov ljudi, ki so bele priš-

leke več kot 200 let na svoji zemlji sprejemali in gostili kot prijatelje.

Tudi današnji Maji so nas bele turiste sprejeli medse gostoljubno, prijateljsko, odprtih src. Kakor da se pred 500 leti na njihovi zemlji ne bi začelo dogajati nič pretresljivega.

Starka s cenote pravi: Ko zmanjka vode na svetu, bo cenota Ix Nuck edino mesto, kjer jo bo mogoče najti in pogasiti žejo v zameno za življenje tvojega sina. Z zavestjo moramo skrbeti za vodo. - Po legendi

Cenote, sveti izviri

Jukatan je dobro znan tudi po jamah, ki jim rečejo *cenote* oziroma *dzonot*, kar v majevskem jeziku pomeni sveti izvir. V podzemlju je polotok povsem kraškega izvora in shranjuje ogromne količine sladke vode – zato je džungla na površju tako bujna – kljub temu da ni nikjer videti nobene reke. V severozahodni del je pred davnimi časi udaril meteorit in ustvaril krater Chicxulub premera kar 150 kilometrov, to pa naj bi bistveno spremenilo podzemlje in ustvarilo te kraške jame. Do danes so jih našli že več kot 3000, pa menda še zdaleč niso odkrili vseh.

Za nekaj pesov se lahko spustiš vanjo in dodobra osvežiš. Ko se z žgočega karibskega sonca prideš nekaj (deset) metrov pod površje in ugledaš čisto sladko vodo zmerne poletne temperature, ti je v trenutku jasno, zakaj so bili ti izviri za Maje sveti. Ob *cenotah* so že na začetku poseljevanja polotoka začeli graditi vasi in pri tem poskrbeli za zapletene sisteme rabe te življenjsko pomembne dobrine.

Izgubljeni v Meridi

Še nikoli se nisva počutila tako izgubljeno. V Meridi, glavnem mestu Jukatana, smo se ves večer prevažali po mestu in iskali prenočišče, ki sva ga rezervirala le nekaj ur prej. Domačini so nas zelo suvereno, misleč, da poznajo ta naslov, pošiljali z enega konca mesta na drugega. Ura je bila že pozna. Srečava skupino starejših dam, ki sedijo zunaj in mirno klepetajo. Pokaževa jim naslov in vsem je z neizmerno prijaznostjo kristalno jasno, kje je naš cilj. Pa ni tam, spet se vrtimo v krogu, bencin teče v litrih. Obupavava, saj nama ni jasno, kaj se dogaja. Počutiva se kot v labirintu, iz katerega

nikakor ne moreva najti izhoda. Vse te enosmerne ulice naju begajo. Svit še vedno mirno spi na otroškem sedežu, kar naju malo pomirja. Ko naposled misliva, da smo le prispeli do pravega naslova našega »nesojenega« prenočišča, hišnih številk naenkrat zmanjka.

»Te številke ni, pa če jo iščeš z lupo.« »Kje ste? Počasi odhajam spat,« nama prek Airbnb na SMS napiše najemodajalka. Še enkrat vprašava za naslov in ga dvakrat preveriva. Ja, naslov je točno ta, kot sva ga imela zapisanega v beležki. Razmišljava o planu B, rezervaciji hotela, iskanju novega apartmaja, hostla ... A brez interneta ob enajsti uri zvečer to v tem mestu res ni lahko, saj sploh še nismo videli nobenega hotela ali druge možnosti za prenočitev.

Zaveva se, da po mestu krožimo že več kot dve uri. Na ulicah ni več ljudi, ki bi nama lahko pomagali. Čez nekaj trenutkov mimo pripelje taksi. Spogledava se in že v naslednjem hipu Nina pri taksiju z upanja polno mešanico angleščine in španščine, seveda s pridihom nekaj pesov, taksista prepriča, da mu z avtom sledimo. Do našega cilja prispemo v desetih minutah. Lokalni taksisti pač najbolje poznajo svoje mesto.

Ugotoviva, da se je ulica preprosto nadaljevala v povsem drugem delu mesta, vmes pa je bilo še polno drugih cest in parkov. Če v GPS ne vneseš točnega okrožja, za katerega nama najemodajalka ni povedala, za nagrado dobiš večerno zabavo po brezkončnem mestnem labirintu.

Temazcala, starodavni majevski očiščevalni obred

Ko si na poti, je vedno lepo in dobrodošlo priti v tesnejši stik z domačini. Lahko ti odprejo vrata za globlji vpogled v njihovo kulturo in način življenja, kar še bolj obogati celotno doživetje popotovanja. Tudi nas je naše jukatansko popotovanje obdarilo s prijatelji. V prelepem kolonialnem mestu Valladolid smo se srečali z Jukatanko Scarlet, ki s

Ko nas je temazcalero povabil v notranjost nečesa, kar je spominjalo na iglu, so pomočniki na sredino počasi vstavljali razžarjene vulkanske kamne, mojster pa jih je polival z vodo in tako mali prostor počasi, a močno segrel.

Carlosom iz Madrida in sinkom, ki sta mu dala majevsko ime Canek, zimo preživi na Jukatanu, poletje pa v Oslu. V trenutku smo prejeli zvrhan koš nasvetov: katere cenate so najboljše in najmanj obljudene, v katerih jukatanskih vasicah še lahko prideš v stik z neposrednimi potomci starih Majev, zakaj malega rajskega Holboxa nikakor ne smemo izpustiti, kje so najboljša mesta za šnorkljanje na karibski obali in tako naprej. Še pred slovesom so naju povabili v Oslo in čez dobrega pol leta sva se z Nino res odločila, da jim sledimo na Norveško. Poti se včasih nadaljujejo kar same ...

Ena izmed edinstvenih in pristnih izkušenj je bil obred *temazcala*, majevske savne blizu vasice Homun, kjer še vedno živi veliko majevskih potomcev. Izraz izhaja iz azteške besede *temāzcalli*, »hiša vročine«, ta zdravilni obred pa je namenjen tako očiščenju telesa kot uravnovešanju telesa, uma in duha. Najprej »temazcalero« umirjeno pripravi ogenj in počasi segreva vulkanske kamne, pripravljene za obred. Ko

nas je temazcalero povabil v notranjost nečesa, kar je spominjalo na iglu, so pomočniki na sredino počasi vstavljali razžarjene vulkanske kamne, mojster pa jih je polival z vodo in tako mali prostor počasi, a močno segrel. Nato se je v španščini začel zahvaljevati materi Zemlji in izražati hvaležnost njej in vsem štirim smerem neba. Bistveni element obreda je petje manter, ki sem jih zaradi preprostih besed in stalnega ponavljanja hitro usvojila in začela peti z njim. Obred je zagotovo trajal več kot dve uri in se počasi stopnjeval po intenzivnosti, ki je pomenila preizkušnjo tako za telo kot duha.

Vročina, znoj, še hujša vročina ... Ne zmorem več, moram na zrak. Takrat zaveje lahkotna sapica, ki mi znova vlije moč. Zmorem, obračam se navznoter in ne mislim samo na hudičevo vroč zrak, ki prodira skozi vse moje pore. Slišati je jok, kruljenje, ki na čase spominja na živalske zvoke, nekatere ženske celo bruha. Deset duš, ki smo se medsebojno podpirale, da bi zdržale intenziven postopek. Ko sem vstopala v *temasz-*

cal, si nisem predstavljala, kako močna bo ta izkušnja zame. Misli mi begajo: zakaj mi je tega treba, tole je prevroče za moje telo, srce, glavo.

Čez čas mi uspe toliko umiriti um, da začnejo misli postopoma izginjati. Diham globoko, a počasi in vročina naenkrat postane moja zaveznica. Ni več tako neznosna. Spet ugotovim, da imam v sebi neizmerno moč. Moč, ki jo v sebi nosi vsaka ženska. Osredotočim se nase, ne glede na vse zunanje okoliščine, ki me lahko hitro spet potegnejo v kroženje misli. Ulijejo se mi solze. Solze, ki čistijo vse, kar mi ne služi več. Začutim lahkotnost, blaženost, čistost. Ozrem se naokoli in začutim, da sem zdaj jaz lahko v podporo nekemu, ki jo potrebuje. V *temaszcalu* sem podoživela porod malega Svita pred nekaj leti, ki je bil presneto intenziven, hkrati pa tako čist in umirjen. Izražala se je prisotnost. Tukaj in zdaj. Ne v prihodnosti ne v preteklosti. Pristen trenutek, ki ga lahko doživiš v polnosti, če si le dopustiš. To izkušnjo imam zdaj zapisano globoko v sebi. Misel na ta obred mi daje dodatno moč, je vir, iz katerega črpam za vse življenje.

Temaszcalu je sledil še globok počitek v hiški, izdelani povsem iz naravnih materialov in z nepogrešljivo visečo mrežo, ki je tudi v najhujši vročini vzdrževala prijetno klimo. *Viva Mexico, viva los Mayas!* Naj živi Mehika, naj živijo Maji! **A**

